

ПУБЛІЧНЫЯ БІБЛІЯТЭКІ: здабыткі мінулага года

Амаль усе перамены ў дзейнасці бібліятэк першачаткова адлюстроўваюцца ў лічбавых паказчыках іх работы, аналіз якіх дазваляе меркаваць не толькі аб стане бібліятэчнай справы, але і аб сацыяльна-эканамічным, культурным і духоўным жыцці нашага грамадства. Так, паводле статыстыкі, у 1997 г. абслугоўваннем насельніцтва рэспублікі займалася 4771 публічная бібліятэка сістэмы Міністэрства культуры і 3496 арганізаваных пры іх нестатыянарных пунктаў выдачы з агульным кніжным фондам 60031,9 тыс. экз. Карысталася імі 3717,2 тыс. чытачоў (што складала 36 % ад насельніцтва), якім было выдана 67177,3 тыс. экз. самых разнастайных матэрыялаў. Пры агульным росце колькасці чытачоў (на 21,7 тыс. чалавек у параўнанні з 1996 г.) знізілася кнігавыдача (на 875,3 тыс. экз.). Адбылося гэта пераважна за кошт сельскіх бібліятэк, дзе скарацілася не толькі кнігавыдача (на 720,6 тыс. экз.), але і колькасць чытачоў (на 36,9 тыс. чалавек). На гэты працэс на сябе галоўны ўплыў аказалі памяншэнне насельніцтва і недастатковае забеспячэнне бібліятэчных фондаў новымі выданнямі. Амаль ва ўсіх астатніх бібліятэках назіраліся як прыток чытачоў, так і павелічэнне іх чытацкай актыўнасці.

Дасягненнем мінулага года можна лічыць факт павелічэння колькасці новых паступленняў у фонды ЦБС. Гэта першы вынік работы ў рамках азначаных раней прыярытэтных напрамкаў мадэрнізацыі бібліятэк: камплектаванне і камп'ютэрызацыя. Дзякуючы мэтанакіраваным дзеянням як органаў улады (рэгулярнае фінансаванне, забеспячэнне бясплатнай сацыяльна значнай літаратурай, перавыданне вострадафіцэтных кніг), так і саміх бібліятэк (паспяховае пошукі спонсараў і больш танных крыніц камплектавання), у ЦБ паступіла на 404, 2 тыс. экз. больш чым у 1996 г.

Назіраюцца стабілізуючыя фактары ў станаўленні сеткі публічных бібліятэк. Галоўнае дасягненне — спыненне неабгрунтаванага закрыцця сельскіх бібліятэк. Таму ў Брэсцкай вобласці адкрыліся 4 сельскія бібліятэкі, у астатніх абласцях іх колькасць некалькі знізілася (ад 3-х у Віцебскай і Гомельскай да 10-ці ў Мінскай). У адных выпадках падставай для закрыцця было значнае скарачэнне насельніцтва ў зонах абелугоўвання, у другіх — сельскія бібліятэкі былі рэарганізаваныя ў клубы-бібліятэкі, у выніку чаго яны статыстычна ўлічваюцца ў клубнай сетцы. Што датычыцца бібліятэк-клубаў, якіх на канец года было 130, то можна сказаць, што яны працуюць на ўзроўні іншых сельскіх бібліятэк. Сярэдняя колькасць кніжнага фонду на адну бібліятэку складае 6,5 тыс. экз., а колькасць чытачоў — 260 чалавек.

Плённа працавалі публічныя бібліятэкі над вызначэннем свайго месца ў сучаснай грамадскай і эканамічнай сітуацыі. Садзейнічалі гэтаму маркетынгавыя даследаванні. Яны далі магчымасць знайсці новыя падыходы да вывучэння патрэб і інтарэсаў патэнцыяльных карыстальнікаў бібліятэк у мэтах распрацоўкі дадатковых паслуг, адэкватных выяўленым патрэбам і інтарэсам. Зроблены першыя крокі ў падрыхтоўцы дакумента "Маркетынгавая стратэгія бібліятэк ЦБС" Цэнтральнай гарадской бібліятэкай імя Я.Купалы г. Мінска, дзе вызначаны галоўныя прынцыпы, якімі будуць кіравацца бібліятэкі сістэмы ў сваёй рабоце.

Дасканалася вывучэнне зон абслугоўвання гарадскімі бібліятэкамі г. Магілёва дало падставы здзейсніць прафіліраванне некаторых філіялаў, і зараз у сістэме

фарміруюцца цэнтры нацыянальнага адраджэння (№ 4 імя М.Лермантава), эстэтычнага выхавання (№ 2), сямейны культурна-дасугавы цэнтр (№ 9).

Большасць ЦБС таксама вызначылі прыярытэтыя напрамкі ў рабоце і сталі даволі аўтарытэтнымі інфармацыйнымі і культурна-асветніцкімі цэнтрамі ў сваіх рэгіёнах. Некаторыя з іх у адпаведнасці з выбранымі напрамкамі распрацавалі мэтавыя комплексныя праграмы дзейнасці, разлічаныя на перспектыву.

Паглыблена і мэтанакіравана працавала Лепельская ЦБС у 1997 г. У сувязі з тым, што гэты год быў аб'яўлены ў раёне годам адраджэння традыцыйнай нацыянальнай культуры, цэнтральная бібліятэка займалася вывучэннем традыцыйнай народнай кухні ў сваёй мясцовасці. Вынікам работы стала выданне сумесна з Беларускам інстытутам праблем культуры буклета "Лепельскія клёцкі і другая смаката". Сушанская сельская бібліятэка засяродзіла ўвагу на выяўленні і зборы самабытнага матэрыялу свайго рэгіёну. Барсукоўская сельская бібліятэка працавала над вывучэннем традыцыйнай сямейнай абраданасці. Усё гэта праводзілася ў рамках мэтавай праграмы Лепельскага аддзела культуры "Адчыніся, скарбонка часу", у якой бібліятэкам была адведзена значная роля: іх дзейнасці быў прысвечаны цэлы раздзел — "Бібліятэкі — цэнтры інфармацыі па краязнаўству".

Краязнаўчая тэматыка наогул даволі часта пранізвала як інфармацыйную, так і культурна-асветніцкую дзейнасць бібліятэк. Садзейнічаў гэтаму традыцыйны конкурс "Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры", які выявіў новых пераможцаў. Сярод іх Бярэзінская і Пружанская ЦРБ, Баранавіцкая ЦГБ, дзіцячая бібліятэка № 7 г. Гродна, Карабоўская (Глыбоцкая ЦБС), Ракаўская (Валожынская ЦБС), Станіслаўская (Докшыцкая ЦБС), Сялецкая (Касцюковіцкая ЦБС), Тонежская (Лельчыцкая ЦБС) сельскія бібліятэкі.

Па выніках конкурсу ўпершыню былі ўзнагароджаны асобныя спецыялісты па наступных намінацыях: за значны ўклад у выхаваўчую работу з падрастаючым пакаленнем — Тамашова В.А., намеснік дырэктара Цэнтральнай дзіцячай бібліятэкі г. Мінска; за навацыі ў галіне бібліятэчнай справы — Чарнова Т.П., дырэктар Жодзінскай ЦБС; за пошукавую і даследчую працу па напісанню кароткага нарыса гісторыі "Магілёўская абласная аб'яднаная бібліятэка імя У.І.Леніна" — Мельнікава Н.Р.

Многія ЦБС выдзелілі сярод сваіх карыстальнікаў прыярытэтыя групы, менавіта ім аказвалі першачарговую інфармацыйную падтрымку ў выглядзе тэматычных спісаў навінак, інфармацыйных гадзін, аглядаў літаратуры і інш. Жодзінская ЦГБ і Клімавіцкая ЦРБ арганізавалі ў сябе цэнтры дзелавой інфармацыі па найбольш актуальных напрамках сучаснай эканомікі. У Жодзінскай ЦБ, акрамя таго, чытачы маюць магчымасць атрымаць разнастайную інфармацыю па бытавых пытаннях. Пры Бялыніцкай ЦРБ дзейнічае інфармацыйна-асветніцкі цэнтр "Тайны здароўя". Можна сказаць, што амаль кожная бібліятэка актыўна працавала з тымі групамі чытачоў, якія ў адпаведнасці з іх патрабаваннямі і сваімі інфармацыйнымі магчымасцямі магла найбольш прадуктыўна абслужыць.

Даволі часта аб'ектам павышанай увагі бібліятэк становілася сям'я. Невыпадкова асобныя філіялы цэнтралізаваных сістэм сталі называць сябе бібліятэкамі сямейнага чытання. Менавіта такой з'яўляецца бібліятэка № 2 г. Мінска. Ёю распрацавана спецыяльная даўгатэрміновая праграма, накіраваная на дапамогу сям'і. У рамках праграмы створаны клуб "Пошук", у рабоце якога шэраг цікавых і разнастайных заняткаў.

Сталічная ЦБС працавала як заўсёды даволі напружана і цікава з самымі разнастайнымі групамі насельніцтва і ў розных накірунках. Бібліятэкі Мінска лічылі сваім абавязкам аказваць дапамогу не толькі чытачам, занятым у розных сферах дзейнасці, але і беспрацоўным, што ў апошні час з'явіліся сярод іх карыстальнікаў. Праводзіліся мерапрыемствы, якія садзейнічалі іх прафесійнай перападрыхтоўцы, спрыялі псіхалагічнай разгрузцы і адаптацыі да новых умоў жыцця. Пастаянна рабіліся падборкі з прэсы аб наўнясці працоўных месцаў на прадпрыемствах сталіцы бібліятэкай № 20. Яе работнікамі ўстаноўлены кантакты са службай занятасці Партызанскага раёна г. Мінска, сумесна праводзіцца мерапрыемствы для моладзі, якая ўступае ў жыццё.

Не засталіся па-за ўвагай бібліятэк рэспублікі і іншыя сацыяльна неабароненыя слаі насельніцтва. У першую чаргу гэта пенсіянеры, інваліды, малазабяспечаныя сем'і. Ім адрасаваліся як асобныя мерапрыемствы, так і распрацоўваліся цэлыя праграмы работы. Чэрыкаўская ЦБ разам з домам піянераў падрыхтавала цікавае свята "Цёплы дом" для дзяцей-сірот, на якое яны прыйшлі разам са сваімі апекунамі. Дарэчы, дабрачынная акцыя "Цёплы дом", якая праводзілася ў рэспубліцы з удзелам розных сацыяльных службаў, была падтрымана многімі публічнымі бібліятэкамі. Пад такой назвай пачала працаваць дзіцячая бібліятэка № 3 г. Гомеля.

Конкурс-агляд па абслугоўванню слаба абароненых слаёў насельніцтва пад дэвізам "Спяшайцеся рабіць добро" прайшоў у Светлагорскай раённай ЦБС. Яго вынікі далі падставу для распрацоўкі мэтайнай бібліятэчнай праграмы "Дабрыня", разлічанай на 1997—2000 гг., якая прадугледжвае вывучэнне патрэб і інтарэсаў слаба абароненых слаёў насельніцтва і распрацоўку асноўных напрамкаў работы з імі.

Характэрна, што бібліятэкі не толькі самі ўдзялялі вялікую ўвагу абслугоўванню гэтых катэгорый людзей, але і прывіталі пачуцці міласэрнасці падрастаючаму пакаленню, далучалі моладзь да работы з імі. Сведчанне таму — дыскусія "Высокае слова — міласэрнасць. Як гэта разумою я?" у Макарыцкай сельскай бібліятэцы Петрыкаўскай ЦБС, урок дабрыні "Угледзьцеся ў твар старасці" ў Гаралечанскай сельскай бібліятэцы Навагрудскай ЦБС, вечар-сустрэча "Цяпло нашых сэрцаў — Вашым пражытым годам" у Чамяроўскай сельскай бібліятэцы Слонімскай ЦБС і інш.

Асабліва роля адводзіцца публічным бібліятэкам у дзіцячым чытанні, якое ў апошні час часта выклікае трывогу ў педагогаў, бібліятэкараў, бацькоў. Ва ўсім свеце адначасна зніжэнне цікавасці дзяцей да кнігі, выцясненне чытання праграмна тэлеперадач, захопленне камп'ютэрнымі гульнямі і г.д. Убачыць, як усё выглядае на самой справе, дапамагло даследаванне "Структура і дынаміка дзіцячага чытання ў Рэспубліцы Беларусь", праведзенае Нацыянальнай бібліятэкай. Вынікі яго канчаткова падведзены ў 1997 г.

Ва ўсе часы бібліятэкі былі даволі прывабным месцам для правядзення вольнага часу не толькі дзяцей, але і дарослых. Асабліва ўзраста дасугавая функцыя ў апошнія гады, калі фінансавыя магчымасці шырокіх слаёў насельніцтва зрабілі недаступнымі многія іншыя ўстановы

культуры. Тым больш, што ў гэтым напрамку бібліятэкамі накоплены даволі цікавы вопыт, які штогод узбагачаецца. Відавочны ўплыў тэлебачання на дасугавую дзейнасць, чым і тлумачыцца вялікая колькасць гульнявых мерапрыемстваў нахшталт "Поле чудаў", "Шчаслівы выпадок", "Угадай мелодыю". Апошняя, дарэчы, удала перанесена з музычнай сферы ў кніжную, аб чым сведчыць яе новая назва "Угадай кнігу", якая ўсё часцей сустракаецца ў практыцы. Трэба аддаць належнае бібліятэкам, што ў рабоце па арганізацыі вольнага часу насельніцтва яны імкнуцца ахапіць сваімі паслугамі розныя сацыяльныя і ўзроставыя групы насельніцтва, і амаль усе мерапрыемствы звязаны з прапагандай кнігі ці ведаў, што ў ёй утрымліваюцца. Тэматыка іх сугучна сённяшняму часу і адпавядае канкрэтным інтарэсам чытачоў.

Гэтым, вядома ж, не абмяжоўвалася дзейнасць публічных бібліятэк у мінулым годзе. Абзначаны толькі некаторыя, найбольш характэрныя напрамкі іх работы. Даволі часта бібліятэкам даводзілася сутыкацца з праблемамі, выкліканымі недахопам матэрыяльных рэсурсаў. Фінансавая падтрымка з боку дзяржавы па-ранейшаму заставалася незадавальняючай, хаця пэўныя меры і падтрымаліся, у тым ліку і на рэгіянальным узроўні. У Брэсцкай вобласці, напрыклад, на месцах былі прыняты "Комплексныя праграмы падтрымкі бібліятэк", узгодненыя з мясцовымі органамі ўлады, што з'явілася моцным штуршком у рабоце па ўмацаванню матэрыяльна-тэхнічнай базы бібліятэк.

Вынікі работы публічных бібліятэк у 1997 г. даюць падставы канстатаваць, што імі зроблены яшчэ адзін важны крок на складаным шляху перамен. Зараз перад імі стаіць важная і адказная задача — дасканала вызначыць уласную місію ў сучаснай інфармацыйнай прасторы і стаць дэмакратычнымі і незалежнымі пастаўшчыкамі інфармацыі і ведаў. Для гэтага трэба яшчэ многае зрабіць, у першую чаргу органам дзяржаўнай улады, ад якіх залежыць фінансаванне бібліятэк. І тут важна атрымаць дапамогу як на рэспубліканскім, так і на рэгіянальным узроўнях.

Першачарговая задача — вырашэнне комплексу праблем у камплектаванні бібліятэк. Не меншае значэнне мае тэхнічнае перааснашчэнне бібліятэк. Іх аўтаматызацыя дасць магчымасць атрымаць выхад да сучасных інфармацыйных рэсурсаў. Пэўныя заходы ў дадзеным напрамку згодна яго прыярытэтнасці ўжо робіцца не першы год. На канец 1997 г. аўтаматызаваны 23 цэнтралізаваныя сістэмы (16 % ад усіх ЦБС). 3 іх гарадская і дзіцячая ў Мінску, 1 — у Брэсцкай, 11 — у Гомельскай, 5 — у Магілёўскай, 3 — у Мінскай абласцях. Лепш забяспечаны камп'ютэрамі ЦБС Мінска і Баранавіч, у астатніх цэнтралізаваных сістэмах іх усяго па 1—3, пры гэтым толькі ў Барысаўскай яны падключаны ў сетку.

Пакуль што не прыступалі да аўтаматызацыі публічных бібліятэк Віцебскай і Гродзенскай абласцей, ды і ў Брэсцкай толькі адна Баранавіцкая гарадская ЦБС тэхнічна забяспечана і мае выхад у сетку. Праўда, тут на 1998 г. старшынёй аблвыканкома У.А.Заламаем менавіта на камп'ютэрызацыю бібліятэк цэнтралізавана выдзелена 2 млрд. руб.

Зразумела, што сёння адмаўляцца ад сучасных дасягненняў ужо нельга і наперадзе нас таксама чакае пераход ад традыцыйнай бібліятэкі папяровых носьбітаў і ручной працы да электроннай бібліятэкі, здольнай аказваць сваім карыстальнікам шырокі спектр разнастайных паслуг, у тым ліку і такіх, як доступ да аддаленых крыніц інфармацыі.

Summary

The basic directions of activity of public libraries of Belarus in 1997 are considered in the article.